

Stanisław Koller (Wiedeń)

Problemy życia religijnego rodzin katolickich na Syberii (w Nowosybirskiej Administraturze Apostolskiej) po upadku systemu komunistycznego w 1991 roku

Po upadku systemu komunistycznego w ZSRR odradzający się od 13 kwietnia 1991 roku w Rosji Kościół katolicki stanął przed poważnymi problemami. Kościół rosyjski składał się wtedy z dwóch Apostolskich Administratur dla katolików łacińskiego obrządku: dla części europejskiej z biskupem Tadeuszem Kondrusiewiczem ze stolicą biskupią w Moskwie i części azjatyckiej z biskupem Józefem Werthem ze stolicą biskupią w Nowosybirsku. Obydwaj biskupi kierujący odrodzeniem Kościoła na powierzonych sobie terytoriach w swojej pracy duszpasterskiej musieli liczyć się z aktualną sytuacją dotyczącą społeczeństwo rosyjskie a więc i katolików. Były to nie tylko problemy braku księży, kościołów i środków materialnych ale przede wszystkim zniszczony człowiek. Katastrofa państwa radzieckiego widoczna w każdej dziedzinie życia wyraziła się najboleśniej zniszczeniem wartości moralnych i w ich konsekwencji degradacją rodziny.

Wprowadzenie po rewolucji październikowej prawa o „faktycznym małżeństwie” (bez obowiązku prawnej rejestracji) praktycznie zlikwidowało instytucję rodziny. W czasie drugiej wojny światowej powrócono do obowiązkowej rejestracji małżeństwa i utrudniono proces rozwodowy. W latach sześćdziesiątych powrócono do zasady upraszczania rozwodów na życzenie współmałżonków. W 1950 roku na 1.000 mieszkańców Rosji przypadało 0,5 rozwodów; w 1960 – było ich już 1,5; w 1970 – 3; w 1980 – 4,2; w 1990 – 3,8 a 1992 – 4,3. Lepiej, niż współczynnik rozwodów na 1.000 mieszkańców, ilustruje ten problem stosunek procentowy. W 1991 r. w Federacji Rosyjskiej zawarto 1.277.232 małżeństw i jednocześnie odnotowano 597.930 rozwodów, co stanowiło

46,8% zawartych w tym roku związków. W 1995 roku rozwodów było już 56,0% a w 1996 roku 67,0%¹.

Jednocześnie ze wzrostem rozwodów zmniejszała się liczba urodzin. W 1950 roku na 1.000 mieszkańców Rosji było 26,9 urodzeń; w 1960 r. – 23,2; w 1970 r. – 14,6; w 1980 r. – 15,9; w 1990 r. – 13,4 i w 1992 r. – 10,8. W okresie od 1992 r. do 1997 r. liczba urodzeń spadła jeszcze o 25%².

Spadek liczby urodzin był ściśle związany ze wzrostem liczby dokonanych aborcji³. W 1985 roku w Rosji na 100 urodzeń zarejestrowano oficjalnie 191,5 aborcji; w 1990 roku – 196,5; w 1991 roku – 200,7; w 1992 roku – 225 a w latach 1996–1997 liczba ta sięgała około 250. Tylko 15% kobiet w Rosji nigdy nie dokonało aborcji. Statystyczna Rosjanka dokonuje cztery aborcje w ciągu swojego życia⁴. Przytoczone dane należy uzupełnić liczbą aborcji nie rejestrowanych i kryminalnych. Przypuszcza się, iż realna liczba aborcji w końcu lat dziewięćdziesiątych wynosiła w Rosji około 4–5 milionów rocznie.

Osobny problem stanowiła ówczesna sytuacja ekonomiczna rodzin w Rosji. Wszystkich rodzin było w końcu lat dziewięćdziesiątych około 40 milionów. Z tej liczby 34% rodzin posiadało dochód niższy od wymaganego minimum dla przeżycia. Ponad 50% rodzin posiadających dzieci żyło w nędzy. Wśród rodzin z trójką dzieci 85% żyło w biedzie; wśród rodzin z czwórką aż 90%. Około 20% dzieci w Rosji rodziło się poza małżeństwem. W końcu lat dziewięćdziesiątych było w Rosji około 480.000 dzieci-sierot z tytułu odebrania rodzicom praw rodzicielskich; około 500.000 dzieci z chorobą alkoholową kwalifikujących się do leczenia i 15.000 dzieci narkomanów⁵.

Te krótkie dane statystyczne uświadamiają nam złożoność życia rodzinnego w Rosji postkomunistycznej. Jeśli pytamy o religijność katolickich rodzin w odradzającym się Kościele na Syberii musimy wziąć pod uwagę środowisko w jakim były one zakładane, w jakim się rozwijały

---

¹ Por. Т. Кондрусевич, *Пастырское попечение о семьях в России*, [в:] *Семья как основная клетка человеческого общества и Церкви (материалы конференции)*, Новосибирск, 5–8 августа 1977 года, с. 86–87.

² Tamże, s. 87.

³ Po raz pierwszy w Rosji zalegalizowano aborcję w listopadzie 1920 roku i z przyczyn demograficznych zabroniono w 1936 roku. Powtórnie zalegalizowano ją w listopadzie 1955 roku. Od 1987 roku aborcja w Rosji jest dozwolona aż do okresu 18–22 tygodni (przyp. autora).

⁴ Por. Т. Кондрусевич, *Пастырское попечение о семьях...*, dz. cyt., с. 87.

⁵ Tamże, s. 87–88.

i w jakiej atmosferze żyły. Przez ponad siedemdziesiąt lat nikt nie zajmował się badaniami życia religijnego rodzin ludzi wierzących w Rosji. Jaka jest dzisiaj katolicka rodzina na Syberii? Jakie jest jej życie religijne? Z jakimi trudnościami się boryka?

Okazją do poznania podstawowych problemów religijnych rodzin syberyjskich katolików było zwołanie w dniach 3–9.10.1994 r. I Konferencji diecezjalnej Nowosybirskiej Administratury w Burmistrowie k. Nowosybirsk.

W ramach przygotowań do konferencji komitet organizacyjny opracował ankietę, którą wiosną 1994 r., rozesłano do wszystkich parafii Nowosybirskiej Administratury z prośbą o wypełnienie jej przez księży, zakonnice, odpowiedzialnych wiernych i współpracowników, rodziny, wspólnoty i noefitów. Warto w tym miejscu zaznaczyć, iż do października 1994 r. oficjalnie zostało zarejestrowanych na terenie Administratury 60 parafii i powstało 49 wspólnot (nieoficjalnie – wg informacji księdza bpa J. Wertha, było ich łącznie ok. 150)⁶.

Wysłano łącznie 440 ankiet. Powróciło 124 a 117 zostało poddanych analizie. Wśród uczestników ankiety było 33,3% mężczyzn i 66,7% kobiet, w tym 83,8% to Rosjanie a 16,2% cudzoziemcy. Zdecydowaną większość respondentów stanowili Rosjanie, w tym dwie trzecie to kobiety⁷.

W badanej grupie osób w wieku do 25 lat było 12,0%, od 25–35 lat było 21,4%, od 36–50 lat – 31,6% i powyżej 50 lat było 35,0%. Ludzie dojrzały, powyżej 35 roku życia, stanowili dwie trzecie całej grupy. Młodzież i młodzi dorośli do 35 roku życia stanowili jedną trzecią badanych⁸.

Wśród respondentów ankiety 17,1% prowadziło aktywne życie religijne od roku. Zaangażowanych religijnie przez okres od 1 do 3 lat było 31,6% badanych a w przedziale od 3 do 5 lat – 8,5%. Od 5 do 10 lat ak-

---

⁶ Por. pismo bp. J. Wertha do wiernych diecezji w sprawie przygotowań do konferencji pastoralnej, Nowosybirsk, 10.06.1994, Archiwum Kurii w Nowosybirsku, Teczka: Пасторальная Конференция, mszp.; Pismo o. J. Messmera do abpa T. Kondrusiewicza informujące o ilości duchowieństwa i zarejestrowanych parafii za 1994 r., Nowosybirsk, 31.10.1994, Archiwum Kurii w Nowosybirsku, Teczka: Рим, Ватикан, Нунциатура в Москве 1, mszp.; Слово епископа Иосифа Верта к участникам пастырской конференции, Новосибирск, 3–9.10.1994, Archiwum Kurii w Nowosybirsku, Teczka: Пасторальная Конференция, mszp.

⁷ Por. Отчет о результатах обработки опросника (анкет) по основным данным респондента, Новосибирск, 1.10.1994, Archiwum Kurii w Nowosybirsku, Teczka: Пасторальная Конференция, mszp., s. 3–4.

⁸ Por. tamże, s. 4.

tywnych było 4,3%. Powyżej 10 lat aktywne życie religijne prowadziło 10,3% a przez całe życie – 17,9%⁹.

Dwadzieścia osób spośród badanych 98 respondentów świeckich pomagało w swoich parafiach księżom proboszczom w pracy duszpasterskiej.

Zewnętrzne akty religijne w rodzinie

Dla zilustrowania i oceny zewnętrznych postaw religijności zadano respondentom pytanie, jakie święta i w jaki sposób były przez nich pielęgnowane w rodzinach. Ilość świętujących przedstawia tabela nr 1.

Tabela nr 1. Praktykowanie świąt w rodzinie

Wyszczególnienie	Ilość	%
wszystkie	26	22,2
niektóre	64	54,7
żadne	2	1,7
brak odpowiedzi	25	21,4
Razem	117	100,0

Okazało się, iż 26 badanych (22,3%) praktykowało wszystkie święta w swoich rodzinach a 64 osoby (54,6%) tylko niektóre. Żadnego święta nie obchodziły 2 osoby (1,7%) a 25 respondentów (21,6%) nie udzieliło odpowiedzi¹⁰.

Pomimo braku zewnętrznej organizacji życia liturgicznego ponad jedna piąta badanych obchodziła wszystkie święta kościelne (zasadnicza ich część to ci, którzy całe życie praktykowali – 17,9%). Wśród nich są na pewno odpowiedzi cudzoziemców – osób duchownych. Dlatego tych wiernych, którzy święta systematycznie praktykowali nie było zbyt wielu. Podobnie, pod pojęciem „wszystkie” nie należy w tym wypadku rozumieć całego bogactwa uroczystości kościelnych, które są zaznaczone w kalendarzu liturgicznym. Chodziło raczej o pielęgnowanie kilkunastu podstawowych świąt. Natomiast łączna ilość tych, którzy jakieś święta praktykowali, wynosiła 90 osób (77,0 %). Można więc w zasadzie stwierdzić, iż pomimo kilkudziesięcioletniego oderwania od Kościoła

⁹ Por. tamże, s. 4–5.

¹⁰ Por. tamże, s. 7.

katolickiego tradycje świąt w rodzinach, które chciały być religijne, nie zaginęły.

Które święta były ważne dla syberyjskich rodzin, oraz stopień ich ważności ilustruje tabela nr 2.

Tabela nr 2. Rodzaje świąt praktykowanych w rodzinie

Lp.	Rodzaj święta	Ilość	%
1	Wielkanoc	64	100,0
2	Boże Narodzenie	62	96,9
3	Wszystkich Świętych	41	64,1
4	Niedziela Palmowa	30	46,9
5	Święta maryjne	22	34,4
6	Chrzest Pański	19	29,7
7	Dzień Anioła (imieniny)	18	28,1
8	Trójca Święta	13	20,3
9	Świętych Apostołów	11	17,1
10	Zesłanie Ducha Świętego	8	12,5
11	Wniebowstąpienie	6	9,4
12	Boże Ciało	2	3,1
13	Trzech Króli	1	1,5

N=64(100,0%)

Najważniejszymi praktykowanymi świętami w rodzinie okazały się Wielkanoc (100,0%), Boże Narodzenie (96,9%) i Wszystkich Świętych (64,1%). Najmniej praktykowane to święta Trzech Króli (1,5%), Boże Ciało (3,1%) i Wniebowstąpienie (9,4%)¹¹.

Pielęgnowanie jako najważniejszych świąt: Wielkanocnych, Bożego Narodzenia i Wszystkich Świętych (u prawosławnych w Rosji tzw. *Roditielskij Dień*) można tłumaczyć wpływem tradycji prawosławnych. Zarazem w katolickich zwyczajach najłatwiej te święta pielęgnować w sferze obrzędowej.

Otwartą kwestią pozostaje faktyczny sposób praktykowania święta. Poszczególne sposoby świętowania przedstawia tabela nr 3.

¹¹ Por. Tamże, s. 7.

Tabela nr 3. Sposób praktykowania świąt w rodzinach

Lp.	Wyszczególnienie	Ilość	%
1	święteczna liturgia	34	37,7
2	święteczne potrawy (w tym jajka i babki paschalne)	29	32,2
3	uroczystość rodzinna	25	27,7
4	modlitwy, śpiewy	19	21,1
5	według przyjętych tradycji	16	17,7
6	odwiedziny grobów	14	15,5
7	podarunki bliskim	11	12,2
8	świętowanie w łączności ze wspólnotą	10	11,1
9	czytanie Pisma Św., literatury religijnej, słuchanie radio i kaset religijnych	9	10,0
10	odwiedziny bliskich	5	5,5
11	procesje	3	3,3
12	spowiedź	2	2,2
13	post	2	2,2
14	bez tradycji	2	2,2
15	bez liturgii i obrzędów	1	1,1
16	świadczenie miłosierdzia	1	1,1
17	inne	2	2,2

N=90(100,0%)

Najpopularniejszymi sposobami praktykowania świąt było: uczestnictwo w świętecznej liturgii (37,7%), przygotowywanie świętecznych potraw (32,2%), pielęgnowanie dnia świętecznego w rodzinie (27,7%), modlitwy i śpiewy (21,1%) oraz obchodzenie ich według przyjętych katolickich tradycji (17,7%)¹². Wszystko wskazuje na to, iż sposób praktykowania był tradycyjny – pomimo braku księdza i kościoła wierni sami starali się odtwarzać w domach liturgię i zwyczaje, tak jak je zapamiętali.

Zanikły natomiast formy świętowania związane z działalnością praktyczną Kościoła: procesje (3,3%), spowiedź (2,2%), post (2,2%) czy świadczenie miłosierdzia (1,1%).

Problemy rodzinne i ich wpływ na życie religijne

Oprócz stwierdzenia stanu faktycznego życia religijnego katolickich rodzin w syberyjskich parafiach autorów ankiety interesowały przyczy-

¹² Por. Tamże, s. 7.

ny, które doprowadziły do takiego rezultatu. W rzeczywistości były one wielorakie i niezwykle trudne do oceny ale ważne było w jaki sposób zauważają ich wpływ na życie rodzin sami wierni. Pytanie drugiej pierwszej części kwestionariusza dotyczyło głównych trudności w życiu rodzin mających wpływ na życie religijne. Na 117 badanych tylko 18 – 15,4% nie dało odpowiedzi. Biorąc pod uwagę, iż 19 respondentów to osoby duchowne – cudzoziemcy, którzy nie odpowiadali na to pytanie, warto zaznaczyć, iż wszyscy Rosjanie wypowiedzieli się na ten temat. Poszczególne typy odpowiedzi grupuje tabela nr 4. Wartości procentowe wyrażają stopień ważności wskazanych problemów według oceny respondentów.

Tabela nr 4. Główne trudności w życiu rodzin i ich wpływ na życie religijne

Lp.	Wyszczególnienie problemu	Ilość	%
1	Agresywność jako sposób wzajemnych odniesień, przemoc fizyczna, egoizm, brak miłości bliźniego	31	100,0
2	Formalizm religijny, ignorancja religijna, oddalenie od Kościoła i sakramentów	27	87,0
3	Prymitywny materializm, pragmatyzm, brak duchowości	26	83,9
4	Rozbicie więzi ludzkich i pokoleniowych, duchowa samotność	24	77,4
5	Bezbożność, ateizm	20	64,5
6-7	Brak moralnej orientacji, płytki racjonalizm, pseudonaukowe idee	19	61,3
6-7	Konflikt między potrzebą samorealizacji i tradycyjnymi metodami (w tym „socjalistycznymi”) w ich osiągnięciu, trudności adaptacyjne, zdezorientowanie, frustracja	19	61,3
8	Brak kościoła lub innego stałego miejsca dla modlitwy, brak możliwości kontaktu ze współwyznawcami	15	48,4
9	Gwałtowne zmiany polityczno-socjalne, niepewność jutra	10	32,3
10	Nieprawidłowa działalność instytucji rodzinnych	7	22,6
11	Niedbałość ludzka, nieodpowiedzialność, brak poczucia obowiązku	6	19,4
12-14	Brak kultury	5	16,1
12-14	Małżeństwa mieszane – wyznaniowe	5	16,1
12-14	Obojętność władz na potrzeby ludzi	5	16,1

15-16	Małżeństwa mieszane - narodowe	3	9,7
15-16	Magia, czary, ekstrasensy	3	9,7
17-18	Rozwody	2	6,5
17-18	Postawa pasywna, kompleksy, skrytość	2	6,5
19-24	Bezrobocie, problemy mieszkaniowe, brak tradycji rodzinnych, niewierność małżeńska, wielość religii, wiara w byle co	1	3,2

N=31(100,0%)

Wypowiedzi respondentów można podzielić na dwie zasadnicze grupy pod względem stopnia ważności problemów:

- grupa pierwsza to odpowiedzi od 1 do 8 (jest ich razem 181, co stanowi z łącznej ilości 236 udzielonych odpowiedzi - 76,6%);

- grupa druga to odpowiedzi od pozycji 9 do 24 (jest ich tylko 55 i stanowią 23,3% wszystkich wyrażonych opinii)¹³.

Zagadnienia „pierwszej grupy” - choć uznane za najważniejsze - zostały wyszczególnione przez respondentów w przedziale około 20-30% badanej grupy. Tak więc mniej niż jedna trzecia badanych była zgodna ze sobą w sprawie ważności tych samych problemów dotyczących życia w rodzinie.

Przyczyny rozbijające rodzinę i mające negatywny wpływ na życie religijne można sprowadzić do trzech głównych nurtów: katastrofa moralna (1, 3, 4), brak Kościoła (8, 2) oraz system polityczny (5, 6, 7).

Brak moralności w odniesieniach międzyludzkich wyrażał się wzajemną agresją posuniętą do przemocy, egoizmem, prymitywizmem, zerwaniem więzi rodzinnych i pokoleniowych, niezrozumieniem, duchową samotnością.

Brak organizmu żywego Kościoła oznaczał śmierć wiary, zanik praktyk sakramentalnych, świadomości religijnej, odpowiedzialności za swoje życie przed Bogiem. Wprowadzał w miejsce wiary ignorancję religijną a czasami przesady.

System polityczny wprowadzał w życie ateizm, postawy bezbożne, nowe sposoby realizacji swojego życia w myśl komunistycznych idei. Na skutek braku zgodności systemu z logiką, prawdą i sumieniem wprowadzał w życie ludzi poważną dysharmonię, stresy i frustrację. Osiągnięcie osobistego szczęścia według zasad głoszonych przez komunizm okazało się w życiu rodzinnym niemożliwe.

¹³ Por. Tamże, s. 8.

Zagadnienia „drugiej grupy” to mniej ważne problemy. Zauważyło je poniżej 10% wszystkich badanych respondentów. Odpowiedzi od 9 do 24, choć są bardziej zróżnicowane w szczegółach, wskazywały na warunki zewnętrzne, które miały wpływ na przebieg życia rodzinnego (zmiany polityczne, wadliwe działanie instytucji państwowych, zagrożenia ekonomiczne) oraz na problemy osobiste małżonków (nieodpowiedzialność, niedojrzałość, mieszane małżeństwa). Wskazane przyczyny można uznać za „normalne”, wynikające ze zróżnicowania życia społecznego i ludzkich charakterów.

Idealna katolicka rodzina

Brak normalnej rodziny powodował w społeczeństwie radzieckim nie tylko frustracje i dramaty. U ludzi myślących rodził aktywne postawy poszukiwania innych wzorców, niż proponowane przez panującą ideologię. Była to nie tylko tęsknota do przeżycia prawdziwej miłości rodzinnej ale także pragnienie doświadczenia wartości religijnych. Realizacja pełnego życia religijnego w rodzinie pozostawała jednak tylko w sferze wyobrażeń. Dlatego w ankiecie zadano pytanie: Jak wyobrażasz sobie idealną katolicką rodzinę? Na 117 respondentów nie udzieliło odpowiedzi 19 (16,2%) – tylu było cudzoziemców. W jaki sposób respondenci Rosjanie po 70 latach komunizmu wyobrażali sobie idealną rodzinę katolicką przedstawia tabela nr 5 (odpowiedzi ułożono według znaczenia poruszanych problemów).

Tabela nr 5. Obraz idealnej katolickiej rodziny

Lp.	Wyszczególnienie problemu	Ilość	%
1	Życie w Kościele, przyjmowanie sakramentów; (w tym uczestnictwo w liturgii)	57 33	100,0
2	Zastosowanie się do wszystkich wymagań Kościoła w życiu codziennym; (w tym wspólna modlitwa w rodzinie)	45 29	79,0
3	Miłość bliźniego	31	54,4
4	Życie wg Pisma Św. i przykazań Bożych	22	38,6
5	Zachowywanie wszystkich katolickich tradycji	21	36,8
6	Życie z Bogiem	20	35,1
7-8	Systematyczne zgłębianie Pisma Św. i religijnej literatury	18	31,6
7-8	Zachowanie jedności wyznaniowej, 100% religijność	18	31,6

9	Rodzina katolicka – przykład we wszystkim dla rodzin niekatolickich	17	29,8
10	Wzajemne zrozumienie	15	26,3
11	Religijne wychowanie dzieci w rodzinie	13	22,8
12–13	Uczestnictwo w życiu parafii i jego wspólnotach	12	21,0
12–13	Wzajemny szacunek, życzliwość, sprawiedliwość	12	21,0
14	Przyjaźń między członkami rodziny	11	19,3
15–16	Rodzina silna, jedna, zwarta, zgodna	10	17,5
15–16	Religijne wychowanie dzieci bez przymusu, przykładem	10	17,5
17–18	Pokój, cierpliwość, pokora, łagodność w rodzinie	9	15,8
17–18	Wysoki poziom „świeckiego” wychowania, przygotowanie dzieci do trudności życiowych	9	15,8
19–20	Działalność apostołska, rozpowszechnianie katolicyzmu	8	14,0
19–20	Świadczenie miłosierdzia, pomoc bliźnim	8	14,0
21–22	Wzajemne udoskonalenie poprzez głębokie życie duchowe	7	12,3
21–22	Wielodzietność	7	12,3
23	Wzajemne zaufanie w rodzinie	6	10,5
24–25	Wzajemna pomoc, życzliwość	5	8,8
24–25	Życie w zgodzie z sumieniem	5	8,8
26–27	Odpowiedzialność, zdyscyplinowanie, poczucie obowiązku, prawość	4	7,0
26–27	Otwartość, uczciwość	4	7,0
28	Radość i szczęście z życia w wierze, żarty, uśmiech	3	5,3
29	Pełna rodzina	3	5,3
30–33	Umiejętność wspólnej pracy i wypoczynku; wysoka kultura i wykształcenie; obecność duchowego przewodnika; obrządek sakramentalny	2	3,5
34–40	Jednomyślność; przyjaźń między rodzinami w parafii; żona – gospodyni domowa; wychowanie przedszkolaków tylko w domu; wysoki autorytet rodziców; życie według tradycji narodowych	1	1,8

N=57(100,0%)

Respondenci udzielili łącznie 425 odpowiedzi, które można podzielić na dwie grupy pod względem rodzaju wskazanych wartości¹⁴.

¹⁴ Por. tamże, s. 9–10.

Odpowiedzi w punktach od 1 do 8 dotyczą wyłącznie wartości religijnych, którymi powinna żyć rodzina – życie we wspólnocie Kościoła, uczestnictwo w liturgii, modlitwa, życie według wskazań Kościoła i Bożych przykazań, miłość bliźniego, pielęgnowanie tradycji chrześcijańskich, życie z Bogiem, czytanie Pisma św., jedność wyznawców Chrystusa, stuprocentowa religijność. Respondenci wskazali te wartości w stosunku od 100,0% do 31,6% pod względem ważności.

Na drugim miejscu znalazły się wartości, które można nazwać naturalnymi – to pozostałe odpowiedzi, począwszy od punktu 10 – wzajemne zrozumienie, życzliwość, szacunek, sprawiedliwość, przyjaźń, jedność, zgoda, zwartość, pokój, cierpliwość, pokora, łagodność, miłosierdzie, itp. Respondenci wymieniali konkretne postawy, które powinny cechować życie rodziny. Zawierały się one w przedziale od 26,3% do 1,8% pod względem stopnia ważności

W drugiej grupie znalazły się także niektóre postawy religijne uznane za mniej ważne – religijne wychowanie dzieci w rodzinie (22,8%), uczestnictwo w życiu parafii (21,0%), religijne wychowanie dzieci bez przymusu, przez przykład (17,5%), działalność apostołska, rozpowszechnianie katolicyzmu (14,0%), świadczenie miłosierdza, pomoc bliźnim (14,0%), wzajemne doskonalenie przez głębokie życie duchowe (12,3%), radość z życia w wierze (5,3%), obrządek sakramentalny (3,5%).

Druga grupa – odpowiedzi 9–40 – rozumiana jako system wartości naturalnych, zaskakuje stosunkiem procentowym ważności wskazanych postaw. Dopiero na 17–18 miejscu znalazł się wysoki poziom „świeckiego” wychowania i przygotowania dzieci do trudności życiowych – 15,8%. Na 26–27 miejscu respondenci wskazali jako ważną dla życia w rodzinie odpowiedzialność i poczucie obowiązku – 7,0%. Pełna rodzina (mąż, żona i dzieci), jako wartość życia rodziny katolickiej znalazła się na 29 pozycji – wskazało ją 5,3% badanych.

Obraz idealnej rodziny katolickiej w rozumieniu respondentów wydaje się być jasny: najważniejsze są wymagania Kościoła i zachowanie ważniejszych zasad chrześcijańskich, które automatycznie pociągną za sobą rozwiązanie podstawowych problemów rodziny. Wierząc, że to jest możliwe, wypowiadający się ujawniają zarazem swoją ignorancję religijną, co jest zrozumiałe po 70 latach komunizmu. Naraża ich to jednak na niebezpieczeństwo zamiany jednej ideologii na drugą, równie nierealną, jeśli oderwaną od wartości naturalnych.

Małżeństwa mieszane

Na Syberii zamieszkuje kilkadziesiąt narodowości. Osoby pochodzenia katolickiego stanowią zaledwie 2,5%, a praktykujący katolicy to mniej niż jeden procent społeczeństwa. Życie w mniejszości i diasporze sprawia, iż bardzo często małżeństwa są zawierane z przedstawicielami innych narodowości a także wyznawcami innych religii. Pragnąc się dowiedzieć w jaki sposób małżeństwo mieszane wpływa na religijność katolików respondentom postawiono pytanie: czy życie rodzinne z prawosławnym lub niewierzącym sprawia zagrożenie dla wiary, stabilności rodziny i wychowania dzieci? Na tak postawione pytanie 105 respondentów udzieliło 111 odpowiedzi. Zestawienie ogólne wypowiedzi respondentów przedstawia tabela nr 6.

Tabela nr 6. Zagrożenia dla wiary wynikające z małżeństwa mieszanego

Wyszczególnienie	Sprawia zagrożenie		Nie sprawia zagrożenia	
	Ilość	%	Ilość	%
Bez zastrzeżeń	50	45,0	22	19,8
Z zastrzeżeniami	19	17,2	20	18,0
Razem	69	62,2	42	37,8

N=111(100,0%)

Większość respondentów uważała, iż małżeństwo mieszane stanowi zagrożenie dla strony wierzącej – 62,2%. Jednak duża ilość badanych nie dostrzegała takiego zagrożenia – 37,8%. Obydwie grupy posiadały także pewne zastrzeżenia – stawiały różne warunki małżeństwom mieszanym. Takie zastrzeżenia posiadała mniej niż jedna piąta badanych w obydwu przypadkach¹⁵.

W pytaniu wyszczególniono dwa główne przypadki małżeństw mieszanych: stronę prawosławną i niewierzącą. Niektórzy respondenci odnieśli się w swoich wypowiedziach właśnie do nich, inni potraktowali problem ogólnie. Przedstawia to tabela nr 7.

---

¹⁵ Por. Tamże, s. 11.

Tabela nr 7. Zagrożenia dla wiary wynikające z małżeństwa mieszanego z prawosławnym, niewierzącym lub jeszcze inną osobą

Wyszczególnienie	Sprawia zagrożenie		Nie sprawia zagrożenia	
	Liczba	%	Liczba	%
Małżeństwo katolika ze stroną prawosławną	14	12,6	12	10,8
Małżeństwo katolika ze stroną niewierzącą	11	9,9	3	2,7
Małżeństwo katolika z inną stroną (bez sprecyzowania)	44	39,7	27	24,3
Razem	69	62,2	42	37,8

N=111(100,00%)

O ile większość respondentów zasadniczo widzi zagrożenie dla wiary strony katolickiej w małżeństwach mieszanych to w wypadku mieszanego małżeństwa katolika z stroną prawosławną proporcje za i przeciw prawie się wyrównują. Niektórzy widzą zagrożenie – 12,6%, inni twierdzą, że go nie ma – 10,8%.

Bardziej wyraźnie różnica jest dostrzegalna w przypadku małżeństwa ze stroną niewierzącą. W ocenie 9,9% wypowiedzi takie małżeństwa stwarzają zagrożenia dla wiary a dla 2,7% nie stwarzają.

Znamiennym jest, iż w większości odpowiedzi badani starają się nie określać dokładnie strony niekatolickiej – łącznie 64,0%. Zbyt duża różnorodność narodowości i kultur na Syberii komplikuje ocenę. Małżeństwo mieszane w ogóle jest dla badanych problemem dla pielęgnowania wiary – 39,7%, ale też ponad jedna piąta – 24,3% nie dostrzega takiego zagrożenia. Doświadczenia respondentów są różne. Występują uzasadnione obawy, ale wydaje się, iż tolerancja i kompromis w sprawach wiary są praktykowane (świadczy o tym także stawianie sobie pewnych warunków). Konflikty płyną raczej ze źródeł o charakterze miejscowej kultury i subkultury¹⁶.

Droga do Boga

Spółeczeństwo postkomunistyczne na Syberii w końcu lat dziewięćdziesiątych było zwykle ateistyczne a w najlepszym razie laickie,

¹⁶ Por. tamże, s. 11–12

bezwyznaniowe. Kościoła nie było. Drogę do Boga odkrywali nie tylko ludzie całkiem niewierzący ale także sami katolicy. Aby dowiedzieć się jaką drogą następował rozwój wiary w ankiecie postawiono pytanie: Kto kogo przyprowadza do Boga? Na to pytanie nie udzieliło odpowiedzi 28 badanych (23,9%). Pozostałych 89 udzieliło 133 odpowiedzi. Przedstawia je tabela nr 8. Kolejność wypowiedzi uszeregowano według stopnia ważności.

Tabela nr 8. Kto kogo przyprowadza do Boga

Lp.	Wyszczególnienie	Ilość	%
1-2	Sam Bóg przez różne wydarzenia w życiu człowieka	33	24,9
1-2	Dzieci – rodziców	33	24,9
3	Rodzice (głównie matka) – dzieci	27	20,3
4	Babcie – wnuków	20	15,0
5	Autorytet rodzinny – pozostałych członków rodziny	8	6,0
6	Wnuki – dziadków	6	4,5
7	Autorytet zewnętrzny	5	3,6
8	Inne	1	0,8
Razem		133	100,0

W pierwszej kolejności głównym czynnikiem prowadzącym do Boga był On sam, poprzez wydarzenia, które miały miejsce w życiu respondentów – 24,9%, oraz w sposób równorzędny dzieci, które przyprowadzały do Boga swoich rodziców, także – 24,9%. Następnie rodzice, głównie matki, które wychowywały dzieci – 20,3%, oraz babcie zajmujące się wnukami – 15,0%. W mniejszym stopniu był to „autorytet rodzinny” – 6,0%, wnuki mające wpływ na dziadków – 4,5% i autorytet zewnętrzny – 3,6%¹⁷.

Prawie jedna czwarta respondentów dostrzegła w swoim życiu wyraźne działanie samego Boga w procesie narodzenia wiary. Jest to doświadczenie indywidualne związane z łaską Bożą a więc trudno porównywalne. Oczywiście pozostaje, iż komunizm dla tej części badanych nie stanowił przeszkody w zdobyciu doświadczenia wiary.

Bardzo znamienne dla rosyjskiej rzeczywistości jest natomiast prowadzenie do Boga dorosłych przez dzieci. Nowe pokolenie jest otwarte na wartości religijne bardziej niż ich rodzice. Po epoce totalnego ateizmu nastąpił czas poszukiwań wiary. To fenomen współczesnych rosyjskich przemian.

¹⁷ Tamże, s. 13–14.

Ostateczny wniosek dotyczy jednak uznania rodzinnych źródeł wiary za podstawowy czynnik drogi do Boga. Czy będzie to prowadzenie do Boga rodziców przez dzieci, czy dzieci przez matki albo babcie lub też autorytet rodzinny – zawsze przekaz religijnych wartości dokonywał się w rodzinie. To łącznie 94 przypadki na 133, czyli 70,6%. Inne źródła wiary to tylko 6 wypowiedzi – 4,4% a więc działania przypadkowe. Być może z biegiem czasu, po odrodzeniu Kościoła, nastąpią zasadnicze zmiany w tych relacjach ale nie ulega wątpliwości, iż prawdziwe odrodzenie wiary możliwe jest tylko w rodzinie i poprzez rodziną.

Przygotowanie do życia w rodzinie

Nie ulega wątpliwości, iż bez właściwego wychowania i przygotowania młodego pokolenia do zawarcia małżeństwa rodziny będą nadal narażone na poważne dramaty. Aż 98,0% respondentów stwierdziło, iż takie przygotowanie jest potrzebne. Ta prawie jednogłośnie zgoda badanych w tej kwestii otworzyła dyskusję na tematy praktyczne: sprecyzowanie podstawowych problemów i podjęcie konkretnych działań. W znalezieniu właściwych rozwiązań miało pomóc kolejne pytanie ankiety: na jakie problemy dotyczące relacji „Kościół – rodzina” należy zwrócić uwagę? Duża część respondentów nie odpowiedziała na to pytanie – 48 osób (41,0%). Wynika to z tego, iż niektórzy już wcześniej częściowo odpowiedzieli na to pytanie. Uzyskane odpowiedzi 69 respondentów można podzielić na dwie uzupełniające się grupy: problematykę i konkretne propozycje. Wyłania się z nich wyraźny obraz współczesnej rosyjskiej rodziny i rozmiar problemów z którymi przychodzi się zmierzyć. Tabela nr 9 prezentuje problematykę uszeregowaną według stopnia ważności.

Tabela nr 9. Najważniejsze problemy rodzinne

Lp.	Wyszczególnienie	Ilość
1	Wychowanie dzieci, szczególnie chłopców (z uwzględnieniem powołania do kapłaństwa)	7
2-3	Niepełne rodziny	6
2-3	Problemy socjalno-polityczne, kultura, wykształcenie (w skali całego społeczeństwa)	6
4-10	Brak literatury duchownej	3
4-10	Negatywne traktowanie wierzącego w rodzinie	3
4-10	Bicie w rodzinie	3
4-10	Niewiedza, co robić w konkretnym przypadku	3
4-10	Niewystarczające religijne przygotowanie rodziców	3
4-10	Aborcja	3
4-10	Niewystarczające życie sakramentalne	3
11-14	Brak przykładu ze strony rodziców. Brak rodzicielskiego autorytetu	2
11-14	Odejście od Boga, bezbożność	2
11-14	Sieroctwo	
11-14	Nieznajomość realiów współczesnej rodziny	2
15-22	Niewystarczająca świecka aktywność Kościoła	1
15-22	Niska aktywność parafian, wszystko opiera się na księżach i zakonnicach	1
15-22	Mało zainteresowania dziećmi ze strony parafii	1
15-22	Położenie wielodzietnych rodzin	1
15-22	Stopień zachorowań i śmiertelności u dzieci	1
15-22	Niski współczynnik urodzeń	1
15-22	Konflikty międzypokoleniowe	1
15-22	Brak czasu na kontakty w rodzinie	1

Dla grupy prezentującej problematykę rodzinną charakterystyczne jest wydzielenie przez respondentów zagadnień o najważniejszym stopniu ważności, to pozycje 1-3 tabeli: wychowanie dzieci, niepełne rodziny, problemy socjalne, polityczne, kulturowe, wykształcenie. Choć są to problemy o charakterze powszechnym to jednak w społeczeństwie postkomunistycznym urastają do zasadniczej rangi, ponieważ zostały zdegradowane przez niszczące działanie państwa i komunistyczną ideologię. Przygotowanie do małżeństwa i życia w rodzinie trzeba zaczynać od zera¹⁸.

¹⁸ Por. tamże, s. 15-16.

Drugi wniosek dotyczy podziału problemów na „świeckie” i „religijne”. W wymienionych 22 zagadnieniach tylko 3-4 posiadają orientację typowo religijną. Pozostałe mają w zasadzie „świecki” charakter lub dotyczą społecznej posługi Kościoła. Oznacza to, iż zaangażowanie w posłudze ludzi świeckich ma kapitalne znaczenie dla uruchomienia procesów odnowy.

Ocena stopnia ważności poszczególnych problemów nie wydaje się możliwa. Wygląda raczej na przypadkową. Jednakowy stopień ważności posiada według respondentów brak literatury religijnej i aborcja, niska aktywność parafian i niski wskaźnik urodzeń. Trudno jednakże wymagać, aby ankieta o charakterze ogólnym dawała dokładne odzwierciedlenie niezwykle trudnego problemu. Niech pozostanie raczej jako świadectwo aktualnego stanu świadomości i potrzeb badanych.

Oprócz przedstawienia swojego zdania na tematy rodzinne w postaci problematyki część respondentów sformułowała swoją odpowiedź na to samo pytanie w postaci konkretnych propozycji, jak postępować. Przedstawia je tabela nr 10, uszeregowanych według stopnia ważności.

Tabela nr 10. Propozycje działań w ramach pracy z rodzinami

Lp.	Wyszczególnienie	Ilość
1	Prowadzenie rodzinnych konsultacji, klubów, czasowych sierocińców dla ofiar konfliktów rodzinnych, nauka życia od podstaw	9
2-3	Wejście Kościoła z pracą pedagogiczną do przedszkoli, szkół, wyższych uczelni, praca z młodzieżą poza Kościołem	8
2-3	Zastosowanie w pracy nauki i środków masowej informacji	8
4	Nauczanie zasad życia religijnego dzieci i dorosłych	6
5-6	Założenie instytutu duchowych wychowawców rodzin	5
5-6	Zapewnienie powszechnego dostępu do książek na wszystkie potrzebne tematy	5
7-9	Jak najczęstsze sprawowanie liturgii	4
7-9	Wychowywanie dzieci przez przykład rodziców	4
7-9	Praktykowanie wspólnej modlitwy w rodzinie	4
10-14	Zapewnienie obecności kościoła w każdej większej liczbie parafii	3
10-14	Systematyczne przygotowywanie rodziców do katechizacji własnych dzieci	3
10-14	Systematyczne studiowanie Pisma Świętego i religijnej literatury	3
10-14	Uaktywnienie rodzin w pracy parafii	3

10-14	Wypełnianie wszystkich przykazań Bożych	3
15-18	Połączenie rodzinnego odpoczynku z nauką i ćwiczeniami duchownymi	2
15-18	Udzielanie chrztu i ślubu bez niepotrzebnego długiego przygotowania	2
15-18	Przekształcanie rodziny w domowy Kościół	2
15-18	Zaangażowane poszukiwanie tych, którzy są gotowi przyjąć Chrystusa i praca z nimi	2
19-34	Wykorzystanie w pracy z rodzinami obiektywnych danych	1
19-34	Mądre wychowywanie dzieci	1
19-34	Uczenie dzieci religii w języku narodowym	1
19-34	Nie przemilczanie intymnych problemów	1
19-34	Przygotowywanie liderów grup według konkretnych programów	1
19-34	Ukazywanie przykładów aktywnego chrześcijańskiego życia	1
19-34	Uczynienie sakramentu małżeństwa obowiązkowym	1
19-34	Okazywanie pomocy młodym rodzinom	1
19-34	Korzystanie z modlitw w intencji rodzin	1
19-34	Przeprowadzanie rodzinnych uroczystości w parafiach	1
19-34	Przyprowadzanie małżonków-niekatolików do Kościoła	1
19-34	Egzekwowanie odpowiedzialności za aborcję	1
19-34	Przeprowadzanie wspólnych przedsięwzięć młodzieży katolickiej i niekatolickiej	1
19-34	Stworzenie świeckich katolickich szkół	1
19-34	Zapraszanie z wizytą katolickich rodzin zza granicy	1
19-34	Przyswajanie kultury ludzkich kontaktów	1

Odpowiedzi respondentów w postaci konkretnych propozycji uzupełniają pierwszą grupę wypowiedzi ale mają podobny charakter. Wydzielić można grupę zagadnień najważniejszych, to pozycje 1-3, które mają „świecki” charakter, dotyczą fundamentów wychowania i są próbami rozwiązania bieżących problemów: rodzinne konsultacje, kluby, sierocińce, nauka życia od podstaw, obecność pracy wychowawczej Kościoła poza parafią, praca z młodymi, stosowanie współczesnych środków przekazu i komunikacji. Potwierdzają one potrzebę pracy „u podstaw”¹⁹

Spośród 34 propozycji tylko 7-8 można potraktować jako czysto „religijne”, specyficzne dla katolików. Pozostała reszta wskazuje potrze

¹⁹ Por. tamże, s. 16-17.

by naturalne, wynikające z charakteru życia rodzinnego. Zarówno potrzeby jak i zaniedbania w tej dziedzinie są, jak się wydaje, ogromne.

Zakończenie

Sytuacja rodzin w Rosji postkomunistycznej była i jest nadal tragiczna. Zniszczenia spowodowane ideologią ateistyczną dotknęły wszystkich sfer wartości. Katastrofa gospodarcza sprawiła, iż większość rodzin żyje w ubóstwie lub na jego krawędzi. Wysoki stopień rozwodów, powszechna aborcja, porzucanie dzieci, brak pomocy ze strony państwa dopełnia miary nieszczęść.

W tej dramatycznej sytuacji niektóre rodziny ocalały wiarę, pomimo braku Kościoła przez okres 70 lat. Wśród 117 respondentów, którzy wzięli udział w ankiecie skierowanej do wiernych w parafiach Nowosybirskiej Apostolskiej Administratury w 1994 r., aż 77,0% praktykowało w okresie komunistycznym święta w swoich rodzinach. Najczęściej pielęgnowane święta były ściśle związane z tradycjami prawosławnymi – Pascha, Roźdiestwo, Roditielskij Dień. Była to swoista liturgia o charakterze domowym – domowe modlitwy, świąteczne potrawy, śpiewy, tradycje rodzinne. Dzięki temu wiara przetrwała.

Głównymi problemami rodzin, niejako spuścizną epoki komunistycznej, pozostały: katastrofa moralna (rozbicie więzi międzyludzkich, nieodpowiedzialność, agresywność we wzajemnych odniesieniach, brak szacunku do życia), fałszywa koncepcja małżeństwa oparta na ideologii komunistycznej, ignorancja religijna i opustoszenie duchowe, nędza materialna, brak nadziei i jakichkolwiek perspektyw zmian na lepsze.

Mając pragnienie zmian i tęskniąc do innego, lepszego życia respondenci ujawnili naiwną wiarę w magiczną moc wszystkiego co jest naznaczone przymiotnikiem „katolicki”. Ignorancja religijna naraża ich na doświadczenie kolejnego zawodu w spotkaniu z Kościołem, który nie może dokonać zmian w nich samych, bez ich osobistego ogromnego wysiłku i zrozumieniu przyczyn tragedii. Istnieje poważne niebezpieczeństwo, iż wysiłek duszpasterzy pójdzie na marne a wierni zniechęcą się do Kościoła.

Respondenci dostrzegli niebezpieczeństwa dla wiary w małżeństwach mieszanych (62,2%) ale także duża część z nich nie dostrzegła w nich żadnego problemu (37,8%). W praktyce życia codziennego, ce-

chującego się dużą elastycznością (na Syberii żyje ponad sto narodowości) i połączonego z płytkością wiary może to prowadzić do daleko idących kompromisów, aż do odejścia od wiary w ogóle.

Zagrożenia dla wiary płyną także z aktualnych wzorców kultury rosyjskiej (czasem z ich braku) i regionalnych subkultur. Działania Kościoła w sferze kultury i zaangażowania w procesy społeczne są niezbędne.

Droga wiernych do Boga odbywała się w epoce wojującego bezbożnictwa i postkomunistycznej prawie wyłącznie w rodzinach (70,6%). U wielu wierzących – 24,9% wiara rodziła się pod wpływem nadzwyczajnej łaski Bożej. Te doświadczenia wskazują, iż odrodzenie wiary w społeczeństwie rosyjskim może dokonać się przede wszystkim w rodzinach i poprzez rodzinę. Ożywienie religijności rodzin będzie w praktyce skuteczniejsze przez właściwe zaangażowanie świeckich.

Potrzebne jest przygotowanie młodych do zawarcia małżeństwa i to nie tylko jako sakramentalnego związku. Potrzebne jest wychowanie od podstaw do życia w ogóle. Młodzi są zwykle nieprzygotowani do podjęcia życiowych zadań. Zawierając małżeństwo narażają go z góry na szybki rozpad. Nikt nie zastąpi wychowania w domu, nie nadrobi zaniedbań szkoły, nie wróci upływającego czasu młodości. Nie istnieją takie działania, które uratują tę sytuację. Trzeba się pogodzić ze stanem faktycznym.

Przedstawionego problemu nie powinno się rozpatrywać w oderwaniu od aktualnej rosyjskiej rzeczywistości. Sytuacja Kościoła katolickiego na Syberii, jak i w całej Rosji, jest niezwykle złożona. Kościół katolicki posiada w Federacji Rosyjskiej od 1% do 2,5% wiernych. Państwo jest tradycyjnie prawosławne. Aby działania duszpasterskie nie okazały się pozorne ale skuteczne potrzebne jest podźwignięcie moralne ogromnego państwa. Kościół katolicki posiada duże możliwości. Bez połączenia jednak działań z Cerkwią Prawosławną wszystkie jego wysiłki pójdą na marne. Jeśli chce się odpowiedzialnie myśleć o ewangelizacji Rosji i autentycznej pomocy narodom Syberii to nie da się tego uczynić bez wcześniejszego pojednania z prawosławiem.

Stara duszpasterska zasada głosi: ile lat duszpasterstwo było zaniedbane – tyle lat trzeba pracować, aby dojść do poziomu zero. Przed nami jeszcze trzy pokolenia w Rosji, które trzeba spisać na straty. Ale czy możemy dzisiaj powiedzieć, że odrodzenie Rosji naprawdę się zaczęło i zmierza we właściwych kierunkach?

**Problems of Religious Life of Catholic Families in Siberia
(Novosibirsk Apostolic Administration) after the Fall of the
Communist System in 1991
Summary**

There has been a revival of the Catholic Church in the Russian Federation since 1991. The communist era has left tremendous destruction in the sphere of faith and morals. Preparing in 1994 for the first – after 70 years of communism – diocesan conference, bishop J. Werth sent a questionnaire to Siberian parishes of Novosibirsk Administration. Some questions referred to problems of family life. It turned out that 77% of respondents observed religious feasts at home, which kept faith alive. Truly, this was home liturgy. The main factors which broke the family in Russia were: moral catastrophe of the society, a lack of Church and political system. Communism deprived the faithful of basic human values, which would enable them to carry out their marital life in a responsible way. Atheism painfully touched the generation of adults, who are now coming back to religion thanks to the youth. A serious threat to Russian families of today is posed by the following factors: ignorance and religious naivety, a lack of responsibility, commonly practiced abortion, mixed marriages, secular models of living, a lack of a living Church and moral and material poverty. Many positive changes could be brought through social activity of state, schools, social institutions and activity of lay people. A task to efficiently elevate morals of such a huge country as Russia can be achieved only together with the Orthodox Church. This need makes us undertake more intense efforts for ecumenism.